

ROEL HOUWINK ●

WELKE PERSPECTIEVEN HEEFT DE PROTESTANTSE LETTERKUNDE?

De vraag, die wij hierboven hebben geplaatst, is voor tweeërlei uitleg vatbaar. Want al wat is, heeft een dubbel perspectief. Het licht der Eeuwigheid valt nu eenmaal niet samen met het schijnsel van de tijd.

Zo kunnen wij ook onze vraag bezien buiten en binnen historisch verband. Doen wij het eerste dan vragen wij naar het wezen der Protestantse letterkunde, doen wij het tweede, dan houden wij ons bezig met haar actuele verschijningsvorm en gaan na wat wij op grond daarvan in de naaste toekomst van haar te verwachten hebben.

Nu is het in theorie echter zeer gemakkelijk bovengenoemde onderscheiding te maken, doch in de praktijk komen wij al spoedig voor grote moeilijkheden te staan, indien wij beide zijden van de gestelde vraag afzonderlijk zouden willen behandelen. Want wanneer wij ons bijvoorbeeld uitsluitend zouden willen bezighouden met de perspectieven, die besloten liggen in de actuele verschijningsvorm van de Protestantse letterkunde zonder daarbij te betrekken de vraag naar het wezen der Protestantse letterkunde, zouden wij op grond van de feiten wel eens een ontwikkelingsgang kunnen uitstippelen voor de Protestantse literatuur, die later zou blijken aan haar wezen geweld te hebben gedaan.

En uit de aard der zaak is het omgekeerde ook mogelijk. Men kan ook door bespiegelingen over het wezen van een ding de werkelijkheid geheel uit het oog verliezen. Om deze gevaren zo veel mogelijk te vermijden is het daarom noodzakelijk, dat wij bij onze bespreking van de voor ons liggende vraag dit dubbel perspectief binnen onzen gezichtskring houden.

Praktisch gesproken brengt dit met zich, dat wij onderscheid maken tussen hetgeen zich als Protestantse letterkunde aandient en wat die naam terecht verdient. Wij mogen hier derhalve niet zonder meer ge-

noegen nemen met en uitgaan van bestaande etiquetteringen. Wanneer wij nl. vragen naar de perspectieven der Protestantse letterkunde dan mogen wij er geen vrede mee hebben, indien zou blijken, dat men onder „Protestantse letterkunde“ niets anders wilde verstaan dan proza en poëzie, afkomstig van hen, die op de een of andere wijze verbonden zijn met de Protestantse geloofsovertuiging. Immers een dergelijke „definitie“ kan een uitstekend uitgangspunt vormen voor een litteraire „beweging“, maar zij is ontoereikend om het karakter te bepalen van een onder een speciale werkelijkheidsvisie staande kunst. Uit de actuele situatie der Protestantse letterkunde — en hiermee bevinden wij ons terstond midden in ons onderwerp — blijkt dit bijzonder duidelijk. Wanneer men b.v. de inhoud van een bloemlezing uit de poëzie der Protestantse Jongeren beziet als „Spectrum“ (uitgave J. H. Kok te Kampen), dan zal het ons welhaast onmiddellijk opvallen, dat hier van enige diepere geestelijke eenheid geen sprake is. Wat hier bijeen gebracht werd — de samenstellers hebben onder de gegeven omstandigheden terecht geen andere pretentie gehad — is poëzie van een aantal jongere dichters, die — zie boven! — op de een of andere wijze verbonden zijn met de Protestantse geloofsovertuiging. Daarmee is men op de bodem der werkelijkheid gebleven, leergeld betaald hebbend door de respectabele, maar niettemin gevaarlijk-voorbarige poging van Heeroma om een „Derde Réveil“ te inaugureren.

Bezien wij echter het perspectief der Protestantse poëzie, dan moeten wij er aanstonds op wijzen, dat wij op dit punt niet kunnen blijven staan en dat de ontwikkeling der Protestantse letterkunde zich zal moeten bewegen in de richting van een veel grotere en diepere geestelijke eenheid dan tot nog toe mogelijk is gebleken, waarbij wij het voorlopig geheel in het midden

kunnen laten, of deze beweging met de betiteling „Het derde Réveil“ het meest juist zal zijn gekarakteriseerd.

Natuurlijk geldt een en ander voor het proza in niet mindere mate. Doch hier liggen de dingen toch over het algemeen enigszins anders dan in de poëzie. De poëzie nl. heeft zich in haar toekomstige ontwikkeling te emancipéren van het modernisme, dat culmineert in de aesthetische romantiek (als levenshouding). Het Protestantse proza daarentegen heeft zich los te maken uit de beknellende omarming van een zg. Christelijke wereldbeschouwing, die de menselijke levenswerkelijkheid door haar moralisme en bekeringsijver onherkenbaar heeft verminkt.

De stichtelijke rhetoriek is in de poëzie der Protestantse Jongeren vrijwel overwonnen. Van deze kant dreigt haar het minste gevaar. Waar zij zich voor hoeden moet, is de zelfoverschatting van het aesthetische, waardoor zij amper of in het geheel niet toe komt aan waarachtige geestelijke bezinning.

Voor het proza der Protestantse Jongeren is de bedreiging van de zijde van het modernisme veel minder groot; hier echter dreigt nog steeds het gevaar ener ethische stichtelijkheid, die tekort doet aan de volle menselijke levenswerkelijkheid, waarop nu eenmaal niet alleen de kunst, maar ook het geloof, naar Protestantse overtuiging, betrokken behoort te zijn.

Samenvattend kunnen wij dus zeggen, dat het perspectief der Protestantse letterkunde door twee dingen wordt bedreigd: door het modernisme, dat zijn invloed vooral sterk in de poëzie gelden doet, en door het moralisme en methodisme, dat in het bijzonder belemmerend werkt op een gezonden uitgroei der Protestantse prozakunst. Van deze beide bedreigingen lijkt ons de eerste de gevaarlijkste, omdat uit de aard der zaak de dichter altijd de meeste vlucht-kansen uit de werkelijkheid heeft, terwijl de hedendaagse romanschrijver als het ware door de nood des tijds gedwongen wordt zich rekenschap te geven van de werkelijkheid.

239 Trouwens, de huidige productie onzer letterkundigen wijst geheel in deze richting: ik noem van J. K. van Eerbeek „Lichting 18“, „Gesloten Grenzen“; van Diet Kramer, „Begin“ en „De Bikkel“, van Anne de Vries

„Bartje“, van H. M. van Randwijk „Burgers in Nood“, van P. J. Risseeuw „Is het mijn schuld?“ Leg daar tegenover de poëzie der Protestantse Jongeren en gij zult slechts een paar dozijn verzen kunnen ontdekken, die afgestemd zijn op de werkelijkheid en niet op een vlucht uit de werkelijkheid.

Doch ook hier begint de laatste tijd verbetering te komen. Wil men het met „invloeden“ uitdrukken, dan zou men moeten zeggen: de invloed van het Roland Holst-complex vermindert en de invloed van Slauerhoff neemt toe.

De perspectieven der Protestantse letterkunde zijn geen zuiver „litteraire“ aangelegenheid. Hun uitzicht hangt ten nauwste tezamen met de verdieping en verscherping van het Protestants geloofsbesef, waarvan men overal de sporen kan waarnemen en dat houdt op zijn beurt weder ten stelligste verband met de grote geloofstrijd, die overal ter wereld bezig is te ontstaan en waarbij het christendom allereuwe opnieuw de vuurproef zal hebben te doorstaan.

Daarmee is de Protestantse letterkunde uit haar isolement verlost. Zij is niet meer een tamelijk onschuldige bezigheid van predikanten of predikantsvrouwen met litteraire aanleg; maar zij is een zaak, die de ganse gemeente aangaat en niet haar alléén, doch die een woord heeft voor geheel ons Nederlandse volk. Zij moge gedragen worden door een betrekkelijk kleine groep in vergelijking met de verhoudingen op het terrein der zg. neutrale letterkunde, wat zij te zeggen heeft, heeft zij te zeggen tot allen, gelovigen en ongelovigen, vrienden en vijanden, zonder aanzien des persoons. Want zij staat als Protestantse letterkunde niet los van het Woord en van de verkondiging des Woords, maar is daarmee in tegendeel zeer hecht verbonden. In laatste instantie toch is ook zij, indien zij waarlijk Protestantse letterkunde is, tevens „Evangelie-prediking“. Immers wie uit het geloof leeft, zal ook werken uit het geloof. Dat is de belofte, die ons gegeven is in het woord, dat men de boom zal kennen aan zijn vruchten. En hoe zou een waarachtig leven uit het geloof ooit iets anders dan in alle dingen een prediking des Evangelies kunnen zijn. Alsof het geloof een ander object zou hebben dan het Evangelie van den gekruisigden en wederopgestanen Heer!

